

PRELIMINARY CONSIDERATIONS ON THE STARTING POINTS FOR CONTEMPORARY SCIENTIFIC RESEARCH OF ENVIRONMENTAL HISTORY IN KOSOVO AND METOHİJA IN THE WORKS OF SERBIAN SCHOLARS

PRELIMINARNA RAZMATRANJA O POLAZIŠTIMA SUVREMENIH ZNANSTVENIH ISTRAŽIVANJA EKOISTORIJE NA KOSOVU I METOHİJI U RADOVIMA SRPSKIH ZNANSTVENIKA

PRELIMINARNA RAZMATRANJA O POLAZIŠTIMA ZA SAVREMENA NAUČNA ISTRAŽIVANJA ISTORIJE ŽIVOTNE SREDINE NA KOSOVU I METOHİJI U RADOVIMA SRPSKIH ISTRAŽIVAČA

Danijela TEŠIĆ RADOVANOVIĆ

Faculty of Philosophy, Department of History of Art
University of Priština in Kosovska Mitrovica
danijela.tesic@pr.ac.rs

Received / Primljeno: 3. 2. 2023.

Accepted / Prihvaćeno: 21. 12. 2024.

Pregledni rad / Review

UDK / UDC: 502.1(497.115):001.891(=163.41)
502.2(497.115):001.891(=163.41)

Summary

Starting from the widely accepted definitions and methodology of environmental history, the paper analyzes the state and potential for research in the domain of this relatively new discipline within the territory of Kosovo and Metohija. Preliminary considerations have shown that in the scientific works of Serbian researchers there are a considerable number of papers, even those directly related to the territory of Kosovo and Metohija, which could be classified under ecological history according to the topic, but that there are few researches that are completely methodologically based on the principles of this discipline. Especially noticeable is the lack of cooperation between different scientific fields, which is necessary in order to obtain the exact interdisciplinary research required by the complex topic of the relationship between man and his natural environment in the past. At the same time, it can be concluded that in existing scientific writings there is a good foothold for further development of the discipline, whose future is undoubtedly in connecting scientists from different fields of research, but also in regional cooperation.

Keywords: Kosovo and Metohija, environmental history, environment, ecohistory, Bogumil Hrabak, Miloš Blagojević, Milisav Lutovac

Ključne riječi: Kosovo i Metohija, povijest okoliša, okoliš, ekopovijest, Bogumil Hrabak, Miloš Blagojević, Milisav Lutovac

Ključne reči: Kosovo i Metohija, istorija životne sredine, životna sredina, ekološka istorija, Bogumil Hrabak, Miloš Blagojević, Milisav Lutovac

Environmental History is a discipline which emerged in the second half of the 19th century, drawing on the works of numerous geographers, historians and researchers of the social-humanistic,¹ as well as the field of natural sciences, although some elements of the discipline can already be recognized in works of ancient authors. Environmental history, i.e. ecological history, distinguished itself as an inde-

¹ The study of the environment can be associated with the waves of accelerated progress and industrialization, and the environmental movements that arise as a reaction. In this sense, it seems that ecological thought in the world follows the ecological awakening at the end of the 19th century, and is finally defined in the second half of the 20th century, when "the issue of the quality of life emerged in the public of the Western world in the 1960's due to environmental concerns" (Katarina POLAJNAR HORVAT, Aleš SMREKAR, Matija ZORN, The Development Of Environmental Thought In Slovenia: A short overview, *Ekonomska i Ekohistorija* 10, Zagreb, 2014, 16–17).

pendent discipline during the 60s and 70s of the 20th century in the United States of America, but as a relatively new discipline that is still in development, it has not yet received a precise definition and a complete methodological framework.² A special problem is the interdisciplinarity and breadth of topic coverage but also the overlap with some related disciplines, such as historical geography which makes it difficult to see the subtle differences that the research defines as “ecological history”.³ In the afterword of the Croatian edition of the J. Donald Hughes’s book *Što je povijest okoliša? / What is Environmental History?*, Hughes’ understanding of environmental history⁴ as “the study of the relationship of people to the natural environment in the past” was more precisely defined by the authors as “the relationship between man and the natural environment that materializes through different types of cultural landscapes and environmental changes under the influence of socio-geographical processes.”⁵ It is emphasized that these topics are dealt with by a large number of scientific disciplines, but that they are primarily interdisciplinary and social-humanistic research. In Croatia, the terms “environmental history”/ *povijest okoliša* and “ecohistory”/ *ekohistorija* have also come into use.

Jelena Mrgić’s book *Zemlja i ljudi: iz istorije životne sredine Zapadnog Balkana / Land and People — From the Environmental History of the Western Balkans* is the first comprehensive work dedicated to the environmental history in Serbian science.⁶ The author deals with various aspects of the environment in the Balkans, which she analyzes through preserved sources, comparative material that includes the wider Mediterranean region, but also, when appropriate, the world as a whole.⁷ In addition to new insights, the author also provides an overview of the development of the discipline and identifies key methodological challenges, which, among other things, relate to the lack of adequate terminology in the Serbian language. At the very beginning of the second chapter, entitled “Historical Geography and Environmental History”/ *Istorijska geografija i ekološka istorija*, Mrgić explains why she gives a slight preference to the term “ecological history”/ *ekološka istorija*, even though the title of her book contains the phrase “environmental history”/ *istorija životne sredine*:

² Borna FÜRST-BJELIŠ, Marin CVITANOVIĆ, Hrvoje PETRIĆ, *Što je povijest okoliša u Hrvatskoj?* Afterword in J. Donald HUGHES, *Što je povijest okoliša?*, Zagreb: Disput, 2011, 175–176; Jelena MRGIĆ, *Zemlja i ljudi. Iz istorije životne sredine zapadnog Balkana*, Beograd: Equilibrium, 2013, 25; John R. MCNEILL, *The Historiography of Environmental History*, in Axel SCHNEIDER, Daniel WOLF (eds.), *The Oxford History of Historical Writing*, Vol. 5: Historical Writing Since 1945, Oxford: Oxford University Press, 2011, 159–160; K. Polajnar HORVAT, A. SMREKAR, M. ZORN, *The Development Of Environmental Thought In Slovenia*, 18.

³ Environmental history stems from a large number of similar research endeavors and environmental movements that arose in the USA in the second half of the 20th century. The basis for the development of the discipline was laid by regular scientific conferences, as well as journals. In the USA it is *Environmental History* which has been published since 1976, while in Europe *Environment & History* has been published since 1995 (see J. MRGIĆ, *Zemlja i ljudi*, 25–29). In 2005, the Society for Croatian Economic and Environmental History launched the journal *Economic and ecohistory: scientific research journal for economic and environmental history/ Ekonomska i ekohistorija : časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša*. In addition to providing an insight into current topics and bibliography of environmental history, the journal also connected authors from the region, thus providing an impetus to the awakening of interest in environmental history topics. See: <https://hrcak.srce.hr/ekonomska-i-ekohistorija> accessed on August 18, 2022.

⁴ D. HUGHES, *Što je povijest okoliša*, 27.

⁵ B. FÜRST-BJELIŠ, M. CVITANOVIĆ, H. PETRIĆ, *Što je povijest okoliša u Hrvatskoj*, 175–176.

⁶ Jelena Mrgić is an associate professor at the Department of History, Faculty of Philosophy, University of Belgrade. She served as regional representative for Serbia in the European Society for Environmental History (ESEH) and is currently the most active Serbian scholar in the ESEH’s region Croatia-Serbia-Slovenia. As a turning point in her career she singles out being a visiting researcher at the Institute for Byzantine and Neohellenic Studies of the University of Vienna under the mentorship of Professor Johannes Koder, historical geographer and world-renowned Byzantologist (Jelena MRGIĆ, *Something old, something new – Historical geography and Environmental history discourse in Serbia*, in Hrvoje PETRIĆ, Ivana ŽEBEC ŠILJ (eds.), *Environmentalism in Central and South Eastern Europe. Historical Perspectives*, Lanham: Lexington Books 2017, 77–90). Areas of her scientific and teaching engagement are: historical geography, historical cartography, environmental history, geosophy, methodology of historical research and cartographic presentation of space. She teaches, among other things, courses in Introduction to Environmental History 1, 2 at undergraduate and master’s academic studies. Further information is available on Mrgić’s web page https://www.f.bg.ac.rs/istorija/zaposljeni_od?IDZ=101 accessed on September 15, 2022.

⁷ In addition to Jelena Mrgić, in the works of Vesna Aleksić from the Institute of Economic History, the term environmental history (as a separate discipline) appears unambiguously, and at the same time, they are the only authors from Serbia whose works were published in the journal *Economic and Ecohistory*. As far as monographic editions dedicated to ecohistory are concerned, according to our knowledge only one book has been translated into the Serbian language C. Ponting’s *A Green History of the World. The Environment and the Collapse of Great Civilizations* (London: Penguin, 1991/ *Ekološka istorija sveta*, Beograd: Odiseja, 2009) characterized as provocative, although unreliable (J. R. MCNEILL, *The Historiography of*, 2011, 169, footnote 23).

“Therefore, we will opt for an “umbrella” and rather fluid term “**ecological history**”, in order to denote any historical study of the complex interdependence and interaction of social communities and their natural environment, with all phenomena and processes, in their overall historical dynamics, which was neither cyclical nor linearly ascending (“progressive”) towards the present age.”⁸

Emphasizing how historical geography and environmental history are intertwined thematically and temporally on the basis of a “general historical approach to the study of human societies in their natural environment”, Mrgić singles out several periodisations, i.e. research periods: prehistoric hunter-gatherer society, then agrarian-pre-industrial versus industrial and post-industrial society and history. As a more traditional periodisation the publication offers a division into ancient, medieval, modern and contemporary environmental history, with subsets such as Byzantine and Ottoman studies.⁹

In her book, Mrgić does not explicitly single out the territory of Kosovo and Metohija¹⁰, but the current syntagma Western Balkans (to which the mentioned region territorially belongs) is found in the title. In addition, on several occasions, interpreting the living conditions in the area of medieval Serbia and the Ottoman Empire, it touches on the history of the environment in the area of Kosovo and Metohija, more specifically in Dečani and Novo Brdo,¹¹ and KIM can be implicitly recognized in the statements about the environmental consequences of the 1999 NATO intervention in the Federal Republic of Yugoslavia.¹² Jelena Mrgić’s work on the affirmation of ecological history builds on the Belgrade school of history, especially the work of Professor Miloš Blagojević. In her paper, entitled *Историја животне средине (environmental history) у делима Милоша Благојевића / Environmental history in the works of Miloš Blagojević* Mrgić pointed out the place of environmental history in the works of Miloš Blagojević.¹³ In addition to works related to the Serbian living space as a whole or certain parts of the Balkans, such as *Живети у средњем веку: нека разматрања о стрепњама и страховима од глади, болести и смрти / Living in the Middle Ages: Some Reflections on the Anxieties and Fears of Hunger, Disease, and Death*,¹⁴ *Srednjovekovni čovek i priroda / Medieval man and nature*¹⁵ or already mentioned *Zemlja i ljudi: iz istorije životne sredine Zapadnog Balkana*, Jelena Mrgić’s aspirations to make a relatively new discipline and its methodology visible and recognizable among scientists in Serbia are significant for the further research of ecological history in the area of Kosovo and Metohija. Jelena Mrgić’s contribution *Something old, something new – Historical geography and Environmental history discourse in Serbia*, in the book *Environmentalism in Central and South Eastern Europe: Historical Perspectives*, gives an insight into the evolution of humanity’s relationship towards the environment in Serbia, especially geography and historical geography.¹⁶ Her works devoted to the historiography of towns, fortresses and markets,¹⁷ as well as those dealing with forestry and woodland use¹⁸ are also significant for the topic in

⁸ J. MRGIĆ, *Zemlja i ljudi*, 25.

⁹ Mrgić argues that, although the researchers did not explicitly use the “environmental history” paradigm, members of several generations of experts in these fields provided a huge contribution to the reconstruction of both the physical-geographical and social-cultural environments of these two world empires (J. MRGIĆ, *Zemlja i ljudi*, 26).

¹⁰ KIM further in the text.

¹¹ J. MRGIĆ, *Zemlja i ljudi*, 36, 57, 77.

¹² J. MRGIĆ, *Zemlja i ljudi*, 69.

¹³ Јелена МРГИЋ, *Историја животне средине (environmental history) у делима Милоша Благојевића*, in Синиша МИШИЋ (ed.), *Споменица академика Милоша Благојевића (1930-2012)*, Београд: Филозофски факултет, Центар за историјску географију и историјску демографију, 2015, 57–64.

¹⁴ Јелена МРГИЋ, *Живети у средњем веку: нека разматрања о стрепњама и страховима од глади, болести и смрти*, in Синиша МИШИЋ, Катарина МИТРОВИЋ (eds.), *Пошаст на тлу средњовековних српских земаља. Епидемије - непогоде - глад*, Београд: Филозофски факултет, 2021, 57–70.

¹⁵ Јелена МРГИЋ, *Средњовековни човек и природа*, in Смиља МАРЈАНОВИЋ-ДУШАНИЋ, Даница ПОПОВИЋ (eds.), *Приватни живот у српским земљама средњег века*, Београд: Слио, 2004, 162–183.

¹⁶ J. MRGIĆ, *Something old, something new*, 77–90.

¹⁷ Jelena MRGIĆ, *Survey of Historiography of Towns, Fortresses and Market Places in the Medieval Serbian Lands*, in Синиша МИШИЋ (ed.), *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља. Према писаним изворима*, Београд: Завод за уџбенике, 2010, 325–331.

¹⁸ Jelena MRGIĆ, *Some Considerations on Woodland Resource in the Medieval Serbia and Bosnia*, Београдски историјски гласник 1, Београд, 2010, 87–101.

question, and especially the overview of landscapes and settlements with *hierotopia*, that is reconstruction of the network of sacred places.¹⁹

Since ecological history is still an emerging discipline, the focus of this overview is placed on recognizing those works that are close to its methods and as such can serve as a good starting point for further research, and those Serbian historians who have made the greatest contribution in environmental history research so far. In the analysis of the extensive historical scientific material related to KIM, we were guided by the methodological framework and research periods given by J. Mrgić. As framework for systematizing the material we accepted the categories given in the text *Šta je povjest okoliša u Hrvatskoj? / What is Environmental History in Croatia?* such as: material history (changes in the biological and physical environment), rivers and waters, diseases, animals and hunting (in the context of the natural environment), climate change, famine, fires and other types of environmental hazards and disasters, forests, cultural and political history of the natural environment, etc.²⁰ For the territory of Kosovo and Metohija, the topic of cultural landscapes stands out as a particularly current one. Namely, Mrgić focuses on landscape research,²¹ and concludes that “Along with nature, culture and society, the topic of landscape is one of the most fruitful concepts for research, by crossing the methodological and analytical tools of a whole range of sciences: archaeology, anthropology, history, historical geography, ecology, history of art, social and psychology of perception and behavior, architecture and spatial planning and many others.”²² She observes that landscape research implies a multi-layered meaning, a complex of material and spiritual values and a series of dynamic processes and changes, such as the tools and techniques used to make the changes, different political economies/economic history, ideologies, etc. A particularly important conclusion is that power, authority and ideology, but also collective and national identity and memories, which are the focus of heritage studies, are projected onto the cultural landscape.²³ On one hand, the complex and sensitive legal and political aspects of Kosovo and Metohija²⁴ is an obstacle to systematic scientific research, and on the other, has been a generator of continuous interest in this area in Serbian science. In addition to the most general historical topics, a large number of researchers have also dealt with issues of the environment, but also of the cultural landscape, namely, with the projection of collective and national identity onto the cultural landscape of KIM. The issue of vulnerable tangible and intangible cultural heritage, as an important element in the shaping of the cultural landscape in Serbian environments at KIM, has had a particularly important place in the scientific discourse.²⁵ The relatively short time available for writing this paper does not allow for an exhaustive analysis and systematization, which is why the preliminary considerations are focused on those authors

¹⁹ Jelena MRGIĆ, Landscapes and Settlements of Southeast Europe. Premodern Bosnia and Serbia, in Lena MIROSEVIĆ, Gregory ZARO, Mario KATIĆ, Danijela BIRT (eds.), *Landscape in Southeastern Europe*, Zurich: LIT Verlag, 2018, 69-88.

²⁰ B. FÜRST-BJELIŠ, M. CVITANOVIĆ, H. PETRIĆ, *Što je povijest okoliša u Hrvatskoj*, 179–180.

²¹ Landscape understood as a form of human action imprinted in the natural environment (J. MRGIĆ, *Zemlja i ljudi*, 43).

²² J. MRGIĆ, *Zemlja i ljudi*, 47.

²³ The challenges she cites as issues of authorship and ownership, alteration and theft, i.e. rewriting history (J. MRGIĆ, *Zemlja i ljudi*, 47) are particularly relevant for the territory covered by this overview. For future research, it is of utmost importance to carry out an objective and critical comparison of the views of Serbian and Kosovar researchers on settlements, toponymy, and cultural heritage on the territory of Kosovo and Metohija.

²⁴ According to the Constitution of the Republic of Serbia, Kosovo and Metohija is an integral and inalienable part of the state territory, a status that was also confirmed by the UN Security Council resolution 1244. See: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije> accessed on September 15, 2022. Following the conflict and the 1999-NATO intervention, the territory was placed under the control of the international community UN / UNMIK. In 2008, the Assembly of Kosovo/1244RSC unilaterally declared independence from Serbia.

²⁵ Vulnerable heritage is the focus of several scientific projects implemented by the scientific institutions of the Republic of Serbia and the Serbian Academy of Sciences and Arts, especially the Academic Committee for the Study of Kosovo and Metohija. For further reading: Косовско-метохијски зборник (published periodically, publisher SANU); Тања ИВАНОВИЋ, Косово и Метохија у издањима Српске академије наука и уметности, њених одељења, одбора и института. Издавачки период од 1990. до 2007. године / Kosovo and Metohija in the Publications of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Its Departments, Committees and Institutes (1990–2007), Косовско-метохијски зборник 7, Београд, 2017, 215–303; Зборник радова Филозофског факултета у Приштини (published periodically, by the Faculty of Philosophy of the University of Priština with the temporary headquarters in Kosovska Mitrovica); Саша СТАНОЈЕВИЋ, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини. Библиографија (1963-2013), Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2014; Баштина (published periodically, by The Institute of Serbian Culture based in Priština – Leposavić).

who are recognized in the Serbian environment as pioneers of environmental history, and who devoted a significant amount of study on various aspects of environmental history at KIM. The paper mentions works dealing with social, economic and environmental history. Topics related to economic history are dominant, and it remains for further research to examine how much data for the study of ecological history they really provide.

The work of Bogumil Hrabak must be mentioned when talking about researchers who in their scientific works dealt with history, including environmental history, in Kosovo and Metohija. Bogumil Hrabak (1927-2010) was a Serbian historian. He graduated in 1951 at the Faculty of Philosophy in Belgrade and defended his doctoral dissertation on Dubrovnik's grain export from the Ottoman Empire from the beginning of the 17th century (*Dubrovački izvoz žitarica iz Osmanskog carstva od početka XVII veka*) in Sarajevo in 1957. He published nearly 700 bibliographical entries. This extremely prolific scholarly opus included a variety of topics, from the economic history of the Middle and Modern Ages to contemporary political conditions.²⁶ Hrabak is one of the founders of the Department of History at the Faculty of Philosophy of the University of Priština (today with the temporary headquarters in Kosovska Mitrovica), where he taught several subjects from 1965 to 1979. He is also considered one of the pioneers²⁷ when it comes to research that today can be subsumed under the term environmental history (environment, landscape) or ecological history. The paper *Prethodna procena klimatskih perioda na Balkanu i okolnim morima i oblastima 1450-1600 / Preliminary assessment of climatic periods in the Balkans and the surrounding seas and areas 1450-1600* published in the Collection of Papers of the Faculty of Philosophy in Priština,²⁸ is cited as an early example of environmental history work in these areas: "For instance, as early as 1967, Yugoslav historian Bogumil Hrabak published a preliminary historical climatology paper inspired by Emmanuel Le Roy Ladurie. Hrabak's paper includes, among other things, his finding from the archives in Dubrovnik that there was cereal harvest failure in Albania in 1540, and Hrabak already stated that a drought event was seemingly the reason for this harvest failure."²⁹ The special importance of this paper consists of methodological notes, which encompass both the research procedure and sources, as well as current trends in European science, which Hrabak accepts or reconsiders.³⁰ The text does not explicitly deal with the territory of KIM, but considers climatic periods in the Balkans, and indirectly also in KIM. Among the numerous works of Professor Hrabak that are thematically and methodologically close to ecological history, we will single out only those that are directly related to the territory of Kosovo and Metohija. If we look back at the previously mentioned categories of studies on environmental history, at first glance it can be noticed that in his scientific work Hrabak touched on almost every one of these thematic categories. He wrote about diseases in his work *Kuga na Kosovu i u Albaniji 1450-1800 / Plague in Kosovo and Albania 1450-1800*.³¹ When it comes to the topic of borders,

²⁶ Бранко ЈОВАНОВИЋ (ed.), Филозофски факултет у Косовској Митровици 1960-2015, Косовска Митровица, 2015, 104; Смиљана ЂУРОВИЋ, Богумил Храбак – један од оснивача историографске школе савремене историје Југославије настале у Одељењу за историјске науке Института друштвених наука и Институту за савремену историју у Београду у другој половини 20. века и Далибор ЕЛЕЗОВИЋ et al. (eds.), Живот и дело академика Богумила Храбака. Међународни тематски зборник, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2011, 157.

²⁷ Hrvoje PETRIĆ, Žiga ZWITER, Foreword in *Ekonomika i Ekohistorija, Historical Climatology in the Context of Human and Environmental History of the Eastern Adriatic, the Carpathian Basin and the South-Eastern Alps* 18, Zagreb 2020, 6-7. Vesna Aleksić gives Hrabak a significant place in the review of the historiography of economic history, as the founder of the discipline (Vesna ALEKSIĆ, *Ekonomika istorija Srbije u domaćoj istoriografiji 2010 – 2017. Metodološki izazovi u kontekstu interdisciplinarnih istraživanja, Ekonomika i Ekohistorija* 14, Zagreb, 2018, 213).

²⁸ Bogumil HRABAK, *Prethodna procena klimatskih perioda na Balkanu i okolnim morima i oblastima 1450-1600, Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini IVb*, Приштина, 1967, 15-38. The Collection of Papers published by the Faculty of Philosophy, Priština / Kosovska Mitrovica, is a multidisciplinary journal, which continuously publishes topics related to the history of Kosovo and Metohija. Bibliography of the period 1963-2013 is available in Саша СТАНОЈЕВИЋ, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, 2014. Further information about the journal is available at: https://fifa.pr.ac.rs/zbornik_radova_filozofskog_fakulteta_u_pristini/; <http://scindeks.ceon.rs/journalDetails.aspx?issn=0354-3293&lang=sr>.

²⁹ H. PETRIĆ, Ž. ZWITER, Foreword, 6-7.

³⁰ Bogumil HRABAK, *Prethodna procena klimatskih perioda*, 1967, 15-38.

³¹ Bogumil HRABAK, *Kuga na Kosovu i u Albaniji 1450-1800, Godišnjak Arhiva Kosova XXI-XXII*, Priština, 1968, 17-34. See also: Богумил ХРАБАК, *Куга у балканским земљама под Турцима од 1450. до 1600. године, Историјски гласник 1-2*, Београд, 1957, 19-37.

works such as *Стање на српско-албанској граници и побуна Арбанаса на Косову и у Македонији / The situation on the Serbian-Albanian border and the rebellion of the Arbanas (Albanians) in Kosovo and Macedonia* could be mentioned.³² Hrabak also dealt with the population and settlements, notably in the following papers: *Дубровачка насебина у копаоничком руднику Белом Брду / Dubrovnik settlement in the Kopaonic mine Belo Brdo*³³ and *Sveštena lica na Kosovu i u susednim krajevima 1455. godine / Serbian Orthodox clergy in Kosovo and neighboring regions in 1455*.³⁴ By far the largest number of papers is devoted to the economy in Kosovo and Metohija, in the Middle Ages, but also during the Ottoman rule. Hrabak was engaged, among other things, in research dedicated to trade, mining, agriculture and crafts, as evidenced by the following texts: *Занатлије на Косову 1389–1455 / Craftsmen in Kosovo 1389–1455*,³⁵ *Дмитровица, Трепча и рудници на Рогозни (до 1600. године) / Dmitrovica, Trepča and Rogozna mines (until 1600)*,³⁶ *Stočarstvo i stočarski proizvodi Kosova i susednih krajeva 1455–1800 / Livestock rearing and livestock products of Kosovo and neighboring regions 1455–1800*,³⁷ *Putnici iz hrišćanske Evrope o privrednim prilikama slovenskih zemalja na Balkanu pod Turcima u XVI veku / Travelers from Christian Europe on the economic conditions of Slavic countries in the Balkans under the Turks in the 16th century*,³⁸ *Дубровчани у рударству и увозно-извозној трговини Косова 1455–1700 / The role of Dubrovnik residents in mining and import-export trade of Kosovo 1455–1700*,³⁹ *Саобраћај на Косову и у Метохији 1870–1912. године / Traffic in Kosovo in Metohija 1870–1912*⁴⁰ and many more. The Collection of papers *Arbanaške studije / Arbanasi studies*⁴¹ published in several volumes in the period from 2005 to 2007, in which significant parts are devoted to environmental history should also be mentioned here. It is a collection of research done on the basis of archival materials from Dubrovnik, Kotor, Zadar, Venice and Constantinople. Most of these studies were previously published, and for the purposes of this project, expanded and supplemented, but there are also new studies.⁴² Out of the numerous topics covered in *Arbanaške studije*, the paper *Ширење арбанашких сточара по равницама и словенски ратари средњовековне Албаније / The spread of Arbanasi herders on the plains and the Slavic farmers of medieval Albania*⁴³ deserves special attention as an example of a study dealing with environmental history that connects population migrations with the natural environment and economic activities, and also touches on issues of ethnogenesis, toponymy, assimilation, etc. In the paper *Ekonomska istorija Srbije u domaćoj historiografiji 2010 – 2017: Metodološki izazovi u kontekstu interdisciplinarnih istraživanja / Economic history of Serbia in Serbian historiography 2010–2017: Methodological challenges in the context of interdisciplinary research*,⁴⁴ published in 2018 in the jour-

³² Богумил ХРАБАК, *Стање на српско-албанској граници и побуна Арбанаса на Косову и у Македонији*, in Д. МИЛИЋ (ed.), *Научни скуп. Србија 1915. године*, књ. 4, Београд: Историјски институт, 1986, 63–94.

³³ Богумил ХРАБАК, *Дубровачка насебина у копаоничком руднику Белом Брду*, *Огледи I*, Београд, 1952, 56–66.

³⁴ Bogumil HRABAK, *Sveštena lica na Kosovu i u susednim krajevima 1455. godine*, *Зборник Филозофског факултета у Приштини IX*, Приштина, 1972, 67–82.

³⁵ Богумил ХРАБАК, *Занатлије на Косову 1389–1455*, in П. ВЛАХОВИЋ (ed.), *Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића XIII*, Пријеполје: Фонд за културу, 1990, 207–215.

³⁶ Богумил ХРАБАК, *Дмитровица, Трепча и рудници на Рогозни (до 1600. године)*, *Звечан 1*, Звечан, 1996, 55–83.

³⁷ Bogumil HRABAK, *Stočarstvo i stočarski proizvodi Kosova i susednih krajeva 1455–1800*, *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 15/1, Zagreb, 1988, 13–47; Bogumil HRABAK, *Stočarstvo i stočarski proizvodi Kosova i susednih krajeva 1455–1800*, deo 2. *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 16, Zagreb, 1989, 1–19.

³⁸ Богумил ХРАБАК, *Putnici iz hrišćanske Evrope o privrednim prilikama slovenskih zemalja na Balkanu pod Turcima u XVI veku*, *Зборник Филозофског факултета у Приштини VI*, Приштина, 1969, 1–49.

³⁹ Богумил ХРАБАК, *Дубровчани у рударству и увозно-извозној трговини Косова 1455–1700*, *Врањски гласник XVII*, Врање, 1984, 1–134.

⁴⁰ Богумил ХРАБАК, *Саобраћај на Косову и у Метохији 1870–1912. године*, *Зборник Матице српске за историју 40*, Нови Сад, 1989, 81–105.

⁴¹ Богумил ХРАБАК, *Арбанашке студије I–V*, Beograd: Arhivar, 2005–2007.

⁴² Dalibor ELEZOVIĆ, *Iz istorije Arbanasa: Hrabak Bogumil: Arbanaške studije*, knj. I: Arhivar, Beograd 2005, 315 str, *Baština* 20/2, Лепосавић, 2006, 413–417.

⁴³ Bogumil HRABAK, *Arbanaške studije I*, Beograd: Arhivar, 2005, 7–54, first published in Богумил ХРАБАК, *Ширење арбанашких сточара по равницама и словенски ратари средњовековне Албаније*, in Ј. БОЈОВИЋ (ed.), *Становништво словенског порекла у Албанији*. *Зборник радова Међународног научног скупа одржаног у Цетињу 21. 22. и 23. јуна 1990*, Титоград: Историјски институт СР Црне Горе, 1991, 85–130.

⁴⁴ Vesna ALEKSIĆ, *Ekonomska istorija Srbije*, 2018, 213.

nal *Economic and Ecohistory: Scientific Research Journal for Economic and Environmental history*, Vesna Aleksić highlights Bogumil Hrabak's contribution to the knowledge of "the economic history of medieval Serbia, from mining and trade, through loans, bills of exchange and insurance, all the way to epidemiological conditions" and singles him out as one of the "most prolific Serbian historians who laid strong foundations for further studies of national economic history." Professor Hrabak's work laid the foundations for historical research, including environmental history research in Kosovo and Metohija.

When it comes to environmental history, especially related to the (Serbian) Middle Ages, academician Miloš Blagojević (1930–2012) has a prominent place. Blagojević was a full professor at the Faculty of Philosophy in Belgrade and the founder of historical geography as a special discipline at the Faculty's Department of History, which is considered "the groundbreaking point in the development of the environmental history discourse in Serbia".⁴⁵ In the aforementioned paper, Jelena Mrgić wrote about the contribution of this scholar to the field of environmental history, primarily the environmental history of medieval Serbia.⁴⁶ For the collection of papers *Споменица академика Милоша Благојевића (1930–2012) / Commemorative Volume to Academician Miloš Blagojević (1930–2012)*,⁴⁷ Mrgić prepared a complete bibliography⁴⁸ of Blagojević's works, as well as his text *Човек и природна средина / Man and his Natural Environment*,⁴⁹ originally published in Italian, as a presentation at the *L'uomo e l'ambiente naturale* conference in 1979. This paper discusses the relationship between man and his natural environment in the Balkans, the ways in which man adapts to nature or tames it and exploits natural resources. Blagojević introduced key methodological steps and new interpretation theories for historical geography and environmental history, achieving invaluable scientific results in both fields. He was interested in medieval terminology on the variety of land and vegetation cover, legislative measures on land use and town and their agricultural hinterland, among other topics.⁵⁰ In addition to syntheses such as *Planine i pašnjaci u srednjovekovnoj Srbiji / Mountains and pastures in medieval Serbia*⁵¹ or *Земљорадња у средњовековној Србији / Agriculture in medieval Serbia*,⁵² titles that directly deal with the territory of Kosovo and Metohija should also be mentioned. Blagojević wrote about the administrative division of the territory in the Middle Ages - *Српска административна подела Косова и Метохије у XII веку / Serbian administrative division of Kosovo and Metohija in the 12th century*,⁵³ about the oldest Serbian sources and the mention of the Arbanas - *Арбанаси у светлости најстаријих српских извора / The Arbanasi in the light of the oldest Serbian sources*,⁵⁴ *Хиландар estates - Поседи манастира Хиландара на Косову и Метохији (XII–XV век) / Possessions of Hilandar Monastery in Kosovo and Metohija (12th–15th centuries)*.⁵⁵ Blagojević also dealt with Prince Lazar's possessions in Kosovo and Metohija *Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији / Prince Lazar's territories in Kosovo and Metohija*⁵⁶

⁴⁵ Сениша МИШИЋ, Академик Милош Благојевић (1930–2012), in Сениша МИШИЋ (ed.), *Споменица академика Милоша Благојевића (1930–2012)*, Београд: Филозофски факултет, Центар за историјску географију и историјску демографију, 2015, 9–10; J. MRGIĆ, *Something old, something new*, 82.

⁴⁶ Јелена МРГИЋ, *Историја животне средине*, 2015, 57–64.

⁴⁷ Сениша МИШИЋ (ed.), *Споменица академика Милоша Благојевића (1930–2012)*, Београд: Филозофски факултет, Центар за историјску географију и историјску демографију, 2015.

⁴⁸ Јелена МРГИЋ, *Библиографија радова академика Милоша Благојевића 1930–2012*, in Сениша МИШИЋ (ed.), *Споменица академика Милоша Благојевића (1930–2012)*, 2015, 11–26.

⁴⁹ Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Човек и природна средина*, in Сениша МИШИЋ (ed.), *Споменица академика Милоша Благојевића (1930–2012)*, 2015, 27–40.

⁵⁰ J. MRGIĆ, *Something old, something new*, 82.

⁵¹ Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Планине и пашњаци у средњовековној Србији*, *Историјски гласник* 2–3, Београд, 1966, 2–95.

⁵² Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд: Историјски институт, 1973.

⁵³ Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Српска административна подела Косова и Метохије у XII веку*, in Стеван КАРАМАТА, Часлав ОЦИЋ (eds.), *Срби на Косову и у Метохији. Зборник радова са научног скупа*, Београд: Српска академија наука и уметности, 2005, 125–138.

⁵⁴ Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Арбанаси у светлости најстаријих српских извора*, *Зборник Матице српске за историју* 75–76, Нови Сад, 2007, 7–22.

⁵⁵ Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Поседи манастира Хиландара на Косову и Метохији (XII–XV век)*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.

⁵⁶ Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији*, in Коста МИХАИЛОВИЋ (ed.) *Косово и Метохија. Прошлост, садашњост, будућност*, Београд: САНУ, 2007, 5–18.

settlements and cities, forest estates, as well as medieval terminology related to land estates, agriculture, agricultural laws, etc.⁵⁷ Professor Blagojević's scientific approach stemmed from the Belgrade historical school, which is characterized by a scientifically based and objective approach to topics from social and cultural history and historical geography, i.e. topics that are today associated with the field of ecological history.

Today, Siniša Mišić⁵⁸ and Jelena Mrgić, whose works have already been discussed, are mostly engaged in an in-depth study of the topics and methodology of environmental history. In his scientific work, Siniša Mišić shows a strong interest in the mutual influences of man and natural environment in pre-industrial society, focusing on regional history, demography, settlement history and water use in medieval Serbia.⁵⁹ Mišić directly dealt with topics related to the environmental history in Kosovo and Metohija, in the following papers: *Meђе у Светостефанској хрисовуљи / Borders according to the Chrysobull of St. Stephen*,⁶⁰ *Ибарски Колашин у средњем веку / Ibarski Kolašin in the Middle Ages*,⁶¹ *Друштвена структура Призрена у 14. веку / Social structure of Prizren in the 14th century*,⁶² *Шар-планина у средњем веку / Šar-Mountain in the Middle Ages*.⁶³ For example, in the text *The town of Prizren and the monastery of St. Archangel until the Ottoman conquest*⁶⁴ he presented the urban history of the medieval Prizren, town fortification, the social structure of the population as well as spatial organization of economically useful areas.⁶⁵ In addition, he published or edited several works of a synthetic nature, which are likewise valuable for the knowledge of environmental history at KIM, notably: *Глад у средњовековним српским земљама – узроци и последице: прилог методологији истраживања / Famine in medieval Serbian lands - causes and consequences: contribution to research methodology*,⁶⁶ *Хидрографија српских земаља на старим географским картама / Hydrography of Serbian lands on old geographical maps*,⁶⁷ *Градови и тргови српског средњег века / Towns and market places of the Serbian Middle Ages*,⁶⁸ *Српско село у средњем веку / Serbian village in the Middle Ages*,⁶⁹ *Употреба воде у личној хигијени човека средњовековне Србије / The use of water in personal*

⁵⁷ See: Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Средњовековни забел, *Историјски часопис*, 14–15, 1963-1965, Београд, 1–17; Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Земљораднички закон. Средњовековни рукопис, превод и коментари*, Београд: САНУ, 2007; Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Град и жупа – међе градског друштва*, in J. КАЛИЋ, М. ЧОЛОВИЋ (eds.), *Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII век)*, Београд: Одељење за историју Филозофског факултета у Београду, 1992, 67–84; Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Када је краљ Душан потврдио Дечанску хрисовуљу?*, *Историјски часопис* 16–17, Београд, 1966-1967, 79–86; Милош БЛАГОЈЕВИЋ, *Оброк и приселица*, *Историјски часопис* 18, 1971, Београд, 165–188, etc.

⁵⁸ Siniša Mišić is a full professor at the Department of History of the Faculty of Philosophy in Belgrade. His areas of scientific and teaching engagement include historical geography of the Serbian lands in the Middle Ages, historical demography of the Serbian lands, territorial and administrative organization of the Serbian lands in the Middle Ages, settlements and population of the Serbian lands until the 16th century, mutual influences of man and natural environment in pre-industrial societies. He teaches a group of subjects in historical geography, among other things, see https://www.f.bg.ac.rs/istorija/zaposleni_od?IDZ=76 accessed on September 16, 2022.

⁵⁹ J. MRGIĆ, *Something old, something new*, 82.

⁶⁰ Синиша МИШИЋ, *Међе у Светостефанској хрисовуљи*, in Драгиша БОЈОВИЋ (ed.), *Манастир Бањска и доба краља Милутина. Зборник са научног скупа одржаног од 22. до 24. септембра 2005. године у Косовској Митровици*, Ниш: Центар за црквене студије; Косовска Митровица: Филозофски факултет; Бањска: Манастир Бањска, 2007, 43–53.

⁶¹ Синиша МИШИЋ, *Ибарски Колашин у средњем веку*, in Драгиша БОЈОВИЋ (ed.), *Манастир Црна Ријека и свети Петар Коришки*. Научни скуп, Приштина, Зубин поток, Црна Ријека, 25-26. IV 1996, Приштина: Друштво пријатеља манастира Црна Ријека: Народна и универзитетска библиотека: Друштво за обнову србистике; Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 1998, 13–23.

⁶² Синиша МИШИЋ, *Друштвена структура Призрена у 14. веку*, in Рајко КУЗМАНОВИЋ, Драгољуб МИРЈАНИЋ, Ђуро ТОШИЋ (eds.), *Зборник радова у част академику Десанки Ковачевић Којић*, Бања Лука: АНУРС, 2015, 319–325.

⁶³ Синиша МИШИЋ, *Шар-планина у средњем веку*, *Београдски историјски гласник* 12, Београд, 2021, 7–17.

⁶⁴ Синиша МИШИЋ, *Призрен и манастир св. Арханђела до пада под Турке*, in Татјана СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ, Синиша МИШИЋ (eds.), *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд: Историјски институт, 2003, 21–57.

⁶⁵ Jelena MRGIĆ, *Survey of Historiography of Towns, Fortresses and Market Places*, 329.

⁶⁶ Синиша МИШИЋ, *Глад у средњовековним српским земљама - узроци и последице. Прилог методологији истраживања*, in Синиша МИШИЋ, Катарина МИТРОВИЋ (eds.), *Пошаст на тлу средњовековних српских земаља. Епидемије - непогоде - глад*, Београд: Филозофски факултет, 2021, 9–21.

⁶⁷ Синиша МИШИЋ, *Хидрографија српских земаља на старим географским картама*, *Гласник* 34, Ваљево, 2000, 41–52.

⁶⁸ Синиша МИШИЋ, *Градови и тргови српског средњег века*, in Синиша МИШИЋ (ed.), *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља. Према писаним изворима*, Београд: Завод за уџбенике, 2010, 11–14, 321–324.

⁶⁹ Синиша МИШИЋ, *Српско село у средњем веку*, Београд: Еволута, 2019.

hygiene in medieval Serbia,⁷⁰ *Lov u srednjovekovnoj Srbiji / Hunting in medieval Serbia*,⁷¹ Српска породица у позном Средњем веку / *A Serbian family in the late Middle Ages*,⁷² Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља: према писаним изворима / *Lexicon of Towns and Market Places in the Medieval Serbian Lands: according to written sources*⁷³ and many more. The titles of the mentioned works vividly illustrate the various aspects of the mutual influence of man and natural environment that the author dealt with in his research.

Prominent historians mentioned in this paper were singled out for their contribution to the development of ecological history and / or for directly dealing with different segments of ecological history in the territory of KIM. In addition to the aforementioned researchers, as a significant contribution to ecohistory, works dealing with the topics of mining, forestry, urban development, landscape changes, agriculture and demography should be mentioned.⁷⁴ Mining and forestry as the main driving force of changes in the natural environment are discussed in the book *Старо српско рударство / Old Serbian Mining*,⁷⁵ while the most important mining centers in KIM and their impact on the environment are dealt with in the book *Ново Брдо / Novo brdo*.⁷⁶ Desanka Kovačević-Kojić wrote about the development of Prišina as a market town.⁷⁷ In the text *Владарски двори око језера на Косову / The royal palaces around the lake in Kosovo* by Sima Ćirković, in which changes in the environment, including the appearance of the bifurcation of the Nerodimka River are discussed, a useful methodology based on cartographic evidence is demonstrated.⁷⁸ For the study of demography, the work *Насеља и становништво области Бранковића 1455. године / Settlement and population of the Branković Region in 1455*⁷⁹ is significant, while agriculture is covered by works such as *Виноградарство у средњовековној Србији / Viticulture in Medieval Serbia*⁸⁰ and *Властелинства и економија манастира средњовековне Србије / Estates and the Economy of Monasteries in Medieval Serbia*.⁸¹

Unlike the Belgrade School of History, where the study of environmental history was institutionalized starting with Miloš Blagojević, through Mišić and Mrgić, and their impact in the formation of scientific youth, environmental history has not yet been studied as a separate discipline at the Faculty of Philosophy of the University of Priština with the temporary seat in Kosovska Mitrovica. Nevertheless, the foundation laid by Bogumil Hrabak, as a researcher and teacher at this University, influenced a number of researchers, who in their works focused on topics close to the environmental history.⁸² Economic

⁷⁰ Siniša MIŠIĆ, *Upotreba vode u ličnoj higijeni čoveka srednjovekovne Srbije, Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinariae*, 32/1, Beograd, 2013, 33–44.

⁷¹ Синиша МИШИЋ, *Лов у средњовековној Србији*, Историјски гласник 1-2, Београд, 1995, 51–66.

⁷² Синиша МИШИЋ, *Српска породица у позном Средњем веку*, Етноантрополошки проблеми 10/2, Београд, 2015, 357–381.

⁷³ Синиша МИШИЋ (ed.), *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља: према писаним изворима*, Београд: Завод за уџбенике, 2010.

⁷⁴ In addition to the topics mentioned, many researchers dealt with topics that share aspects of environmental history, e.g. Дејан РАДИЧЕВИЋ, *Природне непогоде на тлу Србије у светлу археолошких података* in Синиша МИШИЋ, Катарина МИТРОВИЋ (eds.), *Пошаста на тлу средњовековних српских земаља. Епидемије - непогоде - глад*, Београд: Филозофски факултет, 2021, 133–149; Радивој РАДИЋ, *Глад у српским земљама XIII – XV века. Историографски покушај*, Лесковачки зборник 39, Лесковац 1999, 9–26; Радивој РАДИЋ, *Јер таква глад би по свима крајевима. Глад у српским земљама XIII – XIV века*, in Синиша МИШИЋ, Катарина МИТРОВИЋ (eds.), *Пошаста на тлу средњовековних српских земаља Епидемије - непогоде - глад*, Београд: Филозофски факултет, 2021, 23–42.

⁷⁵ Десанка КОВАЧЕВИЋ КОЈИЋ, *Ружа ЋУК*, Сима ЋИРКОВИЋ, *Старо српско рударство*, Нови Сад: Прометеј, 2002.

⁷⁶ Војислав ЈОВАНОВИЋ et al., *Ново Брдо*, Београд: Републички завод за заштиту споменика, 2004.

⁷⁷ Десанка КОВАЧЕВИЋ КОЈИЋ, *Приштина у средњем вијеку*, in Десанка КОВАЧЕВИЋ КОЈИЋ, *Градски живот у Србији и Босни (XIV-XV вијек)*, Београд: Историјски институт, 2007, 57–91.

⁷⁸ Сима ЋИРКОВИЋ, *Владарски двори око језера на Косову*, *Зборник Матице Српске за ликовне уметности* 20, Нови Сад, 1984, 67–83.

⁷⁹ Милош МАЦУРА, *Насеља и становништво области Бранковића 1455. године*, Београд: Службени гласник, 2001.

⁸⁰ Марина ШТЕТИЋ, *Виноградарство у средњовековној Србији*, Београд: Еволута, 2021.

⁸¹ Марија КОПРИВИЦА, *Властелинства и економија манастира средњовековне Србије*, Београд: Еволута, 2022.

⁸² Among other works: Бранислав МИЛУТИНОВИЋ, *Дубровчани у Трпци до 1455*, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 21–22, Приштина, 1993, 211–241; Далибор ЕЛЕЗОВИЋ, *Дмитровица и околина почетком 17. века. Историјски пресек на основу османског пописа из 1604*, in Драги МАЛИКОВИЋ et al. (eds.), *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Међународни тематски зборник*, Књ. 3, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2013, 175–188; Радмило ПЕКИЋ, *Средњовековни косовскометохијски трговци у сјетлу дубровачких тестамената*, in Драги МАЛИКОВИЋ et al. (eds.), *Косово и*

history is again dominant in these works, but they also provide data on settlements, migrations, social conditions, etc. Of particular importance are works based on archival materials, as well as those that analyze the travelogues and reports of foreign diplomats from this area,⁸³ and the travelogues themselves.⁸⁴ In addition, they point to Ottoman sources as potentially significant for knowledge of environmental history at KIM.⁸⁵ Thus, the Ottoman censuses and laws were used as sources in the work of D. Elezović *Пољопривредна производња у нахији Звечан почетком XVII века / Agricultural production in Zvečan nahiye [district] at the beginning of the 17th century*,⁸⁶ dealing with the social structures of the population in Zvečan nahiye and the most important branches of agriculture.⁸⁷ A new reading of these documents, focused on geographical descriptions and statements about agricultural production, roads, population, could form a picture of the relationship between the population and the environment in the areas under consideration.

With respect to contributions to interdisciplinary research on the relationship between man and his environment, we should also mention the works of linguists, some of whom have expanded the scope of research to various social phenomena and ethno-anthropological issues, as well as geographers, biologists, sociologists, etc.⁸⁸ Numerous works dealing with the natural environment of KIM and its peculiarities are listed in the bibliographic overview *Библиографија о природи Косова и Метохије / Bibliography on the nature of Kosovo and Metohija*⁸⁹ from 1995. The bibliography is divided into three units: *Geology*, *Geography* and *Biology* with chapters dedicated to tectonics, geomorphology, hydrology, forestry, spatial planning, etc. From this exhaustive review, which includes several thousand works, the work of academician Milisav Lutovac should be singled out,⁹⁰ as a starting point for studying the history of the environment from the standpoint of geography, that is, anthropogeography. Lutovac was a student of Jovan Cvijić, famous Serbian geographer.⁹¹ After defending his doctorate at the Faculty

Метохија у цивилизацијским токовима, 2013, 113–126; Божидар ЗАРКОВИЋ, Велика Хоча и зачеци црквеног поседа у Метохији, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 44/2, Косовска Митровица, 2013, 131–148, etc. In addition to the works of teachers of the Faculty of Philosophy in the collection *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима* a large number of works by scientists from Serbia and abroad have been published that address issues related to environmental history, see e.g.: Драгана АХМЕДОСКИ, Територија југоисточног Косова у XVI веку. Насеља, демографска и привредна кретања, in Драги МАЛИКОВИЋ et al. (eds.), *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*, 2013, 155–174; Максим АНИСИМОВ, Косово и Метохија в донесених првог руског вицеконсула в Призрене Е. М. Тимаева 1866-1869, in Драги МАЛИКОВИЋ et al. (eds.), *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*, 2013, 229–248, etc.

⁸³ Recently, a collection of selected travelogues was published, including Serbian and foreign writers (Ана СТИШОВИЋ-МИЛОВАНОВИЋ (ed.), *Косово и Метохија. Стари путописи*, Рашка: Друштво Рашка школа, 2021).

⁸⁴ Travelogues of Evliya Çelebi (*Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1979), Benedikt Kuripečić (*Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530*, Sarajevo: Svjetlost, 1959), Alexander Hilferding (*Путовање по Херцеговини, Босна и Старој Србији* (1859), Сарајево: Веселин Маслеша, 1972), and Branislav Nušić (*Косово. Опис земље и народа*, Нови Сад, Матица српска, 1903), among others, should be mentioned.

⁸⁵ For example: Skender RIZAJ, *Ustrojstvo Turske carevine u 1911. godini*. Kosovski, Skadarski i Bitoljski vilajet, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* IVa, Приштина, 1967, 347–376.

⁸⁶ Далибор ЕЛЕЗОВИЋ, *Пољопривредна производња у нахији Звечан почетком XVII века*, Баштина 20, Лепосавић, 2006, 123–133.

⁸⁷ Опširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine, in: Fehim NAMETEK (ed.), *Monumenta turcica. Deferi*, vol. E4/ II, Tomus nonus, Serija II, Sarajevo: Вошњачки институт; Zürich - Одјел Сарајево, 1957; Kanuni i kanun-name za Bosanski, Hercegovački, Zvornički, Kliski, Crnogorski i Skadarski sandžak, in: Branislav ĐURĐEV et al. (eds.), *Monumenta turcica historiam slavorum meridolanum illustrantia. Zakonski spomenici*, Tomus primus, Serija I, Sv. I, Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1957.

⁸⁸ A number of papers was published in the *Collection of Papers published by the Faculty of Philosophy*, such as: Маринко БОЖОВИЋ, Географски положај и границе Средњег Ибра, са освртом на његову прошлост, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 20, Приштина, 1990, 183–199; Musa GAŠI, *Geografsko-privredne osobine i osnove za razvoj planinskog turizma na Kosovu i Metohiji*, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 20, Приштина, 1967, 103–127; Čazim LEŠI, *Evoluiranje funkcija urbanih i urbaniziranih centara Kosova*, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 8b, Приштина, 1971, 155–172.

⁸⁹ Предраг ЈАКШИЋ, Срђан БЕЛИЈ, *Библиографија о природи Косова и Метохије*, Приштина: Универзитет у Приштини, 1995.

⁹⁰ Milisav Lutovac (1901-1988) was a Serbian geographer, full professor at the Faculty of Economics and the Faculty of Philosophy in Belgrade, scientific adviser at the Geographical Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts and a corresponding member of the Serbian Academy of Sciences and Arts. He was also a member of the Committee for Research of Kosovo and Metohija (Михајло КОСТИЋ, Академик Милисав В. Лутовац, *Зборник радова Географског института "Јован Цвијић"*, 32, Београд, 1980, 2–3, 5).

⁹¹ Cvijić, who studied in Vienna, is the founder of modern geography and anthropogeography in the Western Balkans, for which he laid the foundations by tireless work in the field. His works dedicated to the scientific discovery of the Balkans include regional geography with reference to the development of settlements and population analysis, with a special interest in the relationship between nature and

of Philosophy in Belgrade. Lutovac likewise defended a doctorate at the Sorbonne, with the thesis *La Metohija, Étude de géographie humaine / Metohija: a Study in Human Geography*,⁹² accompanied by the works Рељеф Метохије / *Relief of Metohija* and Утицај Пећке Патријаршије на духовни и политички живот српског народа / *The influence of the Patriarchate of Peć on the spiritual and political life of the Serbian people*. Lutovac was a supporter of the unity of geography, arguing “that geography ... is a direct insight into the life of the nation”/ *da je geografija... direktni uvid u život nacije*.⁹³ He was a pioneer of economic geography, and his works are an example of interdependence and connection between the natural and social factors of the environment. He also worked on connecting economic geography and anthropogeography, making a great contribution to the latter. In addition to the dissertation, which gives not only a broad economic and geographical, but also sociological picture, he also dealt with anthropogeographic issues at KIM, in monographs Ибарски Колашин / *Ibarski Kolašin* and Гора и Ополје / *Gora and Opolje*⁹⁴ and papers like Звечан, Тречча, Косовска Митровица / *Zvečan, Trepcă and Kosovska Mitrovica*.⁹⁵ Lutovac’s work based on direct field research, insisting on a comprehensive approach and for the time attractive and modern topics, such as the reshaping of the natural landscape in connection with new social changes,⁹⁶ represents a useful basis for ecohistory research at KIM.

Research into social and cultural history and historical geography had fertile ground in Serbian history, and the works mentioned here represent only the tip of the iceberg when it comes to topics close to environmental history. Social and cultural-historical conditions in Kosovo and Metohija continue to be a current topic for Serbian researchers, especially historians, linguists, sociologists and art historians. At the same time, geological, hydrological and economic potential make this territory attractive for other scientific disciplines. We will finish the overview of the history of Serbian environmental research at KIM with a review of the topics and chronological framework to which various researches are related, and the research challenges that stood and still stand before potential researchers. It can be said with certainty that in previous research related to the territory of KIM, there has been a considerable number of works whose content fits into ecological history. It can be concluded that in the total number of works, texts related to agrarian-pre-industrial society prevail, i.e. works from medieval and modern history, a considerable number of which belong to what Mrgić refers to as subsets of Byzantine and Ottoman studies. As topics or categories, works devoted to the cultural, economic and political history of the environment predominate, while rivers and waters, mountains, diseases, forests, hunting, etc. are individually covered. There is a lack of works of synthetic nature related to the territory of KIM. The research challenge is the developing methodology, but also the political and ethnic tensions in the territory under consideration, that pose an obstacle to both field research and regional cooperation, and, as it seems, to the development of ecological thought, which is the basis of the study of ecohistory.⁹⁷ In the end, it can be said that preliminary considerations have shown that there is a future for scientific research in environmental history at KIM, taking into account that previous generations of historians have dealt with numerous topics that have been actualized by environmental history and, therefore, set the framework for further work, which will be directed towards interdisciplinary research based on the modern methodology of ecological history.

society. For the development of geography and especially anthropogeography, in addition to Cvijić’s scientific work, his mentorship of numerous students is also important (J. MRGIĆ, Something old, something new, 79).

⁹² The work was published by the Institute of Slavic Sciences at the Sorbonne / L’Institut d’Études slaves: *La Metohija Étude de Géographie humaine. Travaux publiés par l’Institut d’étude slave*, t. XIV, Paris: Librairie ancienne Honoré Champion, 1935.

⁹³ Михајло КОСТИЋ, Академик Милисав В. Лутовац, 1980, 5–6.

⁹⁴ Милисав ЛУТОВАЦ, Ибарски Колашин: Антропогеографска испитивања, Београд: САНУ, 1954; Милисав ЛУТОВАЦ, Гора и Ополје: Антропогеографска испитивања, Београд: САНУ, 1955.

⁹⁵ Милисав ЛУТОВАЦ, Звечан, Тречча, Косовска Митровица, Гласник Српског географског друштва, XXX/ 2, Београд, 1950, 87–99.

⁹⁶ Михајло КОСТИЋ, Академик Милисав В. Лутовац, 1980, 7.

⁹⁷ Dual institutions, both Serbian and Kosovar, are functioning in this territory, including the sphere of higher education and research work. Scientific cooperation has not been established and this fact, as well as the language barrier, does not allow an adequate assessment of the contribution of the Kosovar side when it comes to the history of the environment in Kosovo and Metohija.

BIBLIOGRAPHIC REFERENCES

1. Vesna ALEKSIĆ, Ekonomska istorija Srbije u domaćoj istoriografiji 2010 – 2017. Metodološki izazovi u kontekstu interdisciplinarnih istraživanja, *Ekonomika i Ekohistorija* 14, Zagreb, 2018, 212–224.
2. Evlija ČELEBIJA, *Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo: Veselin Masleša, 1979.
3. Borna FÜRST-BJELIŠ, Marin CVITANOVIĆ, Hrvoje PETRIĆ, Što je povijest okoliša u Hrvatskoj? Afterword, in J. Donald HUGHES, Što je povijest okoliša?, Zagreb: Disput, 2011, 175–198.
4. Musa GAŠI, Geografsko-privredne osobine i osnove za razvoj planinskog turizma na Kosovu i Metohiji, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini 20, Priština, 1967, 103–127.
5. Bogumil HRABAK, Kuga na Kosovu i u Albaniji 1450–1800, *Godišnjak Arhiva Kosova XXI–XXII*, Priština, 1968, 17–34.
6. Bogumil HRABAK, Prethodna procena klimatskih perioda na Balkanu i okolnim morima i oblastima 1450–1600, *Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini IVb*, Priština, 1967, 15–38.
7. Bogumil HRABAK, Putnici iz hrišćanske Evrope o privrednim prilikama slovenskih zemalja na Balkanu pod Turcima u XVI veku, Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini VI, Priština, 1969, 1–49.
8. Bogumil HRABAK, Sveštena lica na Kosovu i u susjednim krajevima 1455. godine, Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini IX, Priština, 1972, 67–82.
9. Bogumil HRABAK, Stočarstvo i stočarski proizvodi Kosova i susjednih krajeva 1455–1800, *Acta historico-oeconomica Jugoslaviae* 15/1, Zagreb, 1988, 13–47.
10. Bogumil HRABAK, Stočarstvo i stočarski proizvodi Kosova i susjednih krajeva 1455–1800, deo 2. *Acta historico-oeconomica Jugoslaviae* 16, Zagreb, 1989, 1–19.
11. Benedikt KURIPeŠIĆ, *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530*, Sarajevo: Svjetlost, 1959.
12. Ćazim LEŠI, Evoluiranje funkcija urbanih i urbaniziranih centara Kosova, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini 8b, Priština, 1971, 155–172.
13. Milisav Lutovac, *La Metohija. Étude de Géographie humaine. Travaux publiés par l'Institut d'étude slave*, t. XIV, Paris: Librairie ancienne Honoré Champion, 1935.
14. Siniša MIŠIĆ, Upotreba vode u ličnoj higijeni čoveka srednjovekovne Srbije, *Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinariae* 32/1, Beograd, 2013, 33–44.
15. Jelena MRGIĆ, Landscapes and Settlements of Southeast Europe. Premodern Bosnia and Serbia, in Lena MIROSEVIĆ, Gregory ZARO, Mario KATIĆ, Danijela BIRT (eds.), *Landscape in Southeastern Europe*, Zurich: LIT Verlag, 2018, 69–88.
16. Jelena MRGIĆ, Some Considerations on Woodland Resource in the Medieval Serbia and Bosnia, *Београдски историјски гласник* 1, Beograd, 2010, 87–101.
17. Jelena MRGIĆ, Something old, something new – Historical geography and Environmental history discourse in Serbia, in Hrvoje PETRIĆ, Ivana ŽEBEC ŠILJ (eds.), *Environmentalism in Central and South Eastern Europe: Historical Perspectives*, Lanham: Lexington Books 2017, 77–90.
18. Jelena MRGIĆ, Survey of Historiography of Towns, Fortresses and Market Places in the Medieval Serbian Lands, in Синиша МИШИЋ (ed.), Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља. Према писаним изворима, Београд: Завод за уџбенике, 2010, 325–331.
19. Jelena MRGIĆ, *Zemlja i ljudi. Iz istorije životne sredine zapadnog Balkana*, Beograd: Equilibrium, 2013.
20. John R. MCNEILL, The Historiography of Environmental History, in Axel SCHNEIDER, Daniel WOLF (eds.), *The Oxford History of Historical Writing*, Vol. 5: Historical Writing Since 1945, Oxford: Oxford University Press, 2011, 159–160.
21. Hrvoje PETRIĆ, Žiga ZWITER, Foreword, *Ekonomika i Ekohistorija* 16, *Historical Climatology in the Context of Human and Environmental History of the Eastern Adriatic, the Carpathian Basin and the South-Eastern Alps*, Zagreb 2020, 5–7.
22. Katarina POLAJNAR HORVAT, Aleš SMREKAR, Matija ZORN, The Development Of Environmental Thought In Slovenia: A short overview, *Ekonomika i Ekohistorija* 10, Zagreb, 2014, 16–25.
23. Clive PONTING, *Ekološka istorija sveta*, Beograd: Odiseja, 2009.
24. Skender RIZAJ, Ustrojstvo Turske carevine u 1911. godini. Kosovski, Skadarski i Bitoljski vilajet, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini IVa, Priština, 1967, 347–376.
25. Максим АНИСИМОВ, Косово и Метохија в донесениях первого русского вицеконсула в Призрене Е. М. Тимаева 1866–1869, in Драги МАЛИКОВИЋ et al. (eds.), Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Међународни тематски зборник, Књ. 3, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2013, 229–248.
26. Драгана АХМЕДОСКИ, Територија југоисточног Косова у XVI веку. Насеља, демографска и привредна кретања, in Драги МАЛИКОВИЋ et al. (eds.), Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Међународни тематски зборник, Књ. 3, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2013, 155–174.
27. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Арбанаси у светлости настаријих српских извора, Zbornik Mатице српске за историју 75–76, Нови Сад, 2007, 7–22.

28. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Град и жупа – међе градског друштва, in J. КАЛИЋ, М. ЧОЛОВИЋ (eds.), Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII век), Београд: Одељење за историју Филозофског факултета у Београду, 1992, 67–84.
29. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Земљораднички закон. Средњовековни рукопис, превод и коментари, Београд: САНУ, 2007.
30. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Земљорадња у средњовековној Србији, Београд: Историјски институт, 1973.
31. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Када је краљ Душан потврдио Дечанску хрисовуљу?, Историјски часопис 16-17, Београд, 1966-1967, 79–86.
32. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Оброк и приселица, Историјски часопис 18, Београд, 1971, 165–188.
33. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Поседи манастира Хиландара на Косову и Метохији (XII-XV век), Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.
34. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Планине и пашњаци у средњовековној Србији, Историјски гласник 2–3, Београд, 1966, 2–95.
35. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Средњовековни забел, Историјски часопис 14–15, Београд, 1963–1965, 1–17.
36. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Српска административна подела Косова и Метохије у XII веку, in Стеван КАРАМАТА, Часлав ОЦИЋ (eds.), Срби на Косову и у Метохији. Зборник радова са научног скупа, Београд: Српска академија наука и уметности, 2005, 125–138.
37. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији, in Коста МИХАИЛОВИЋ (ed.), Косово и Метохија. Прошлост, садашњост, будућност, Београд: САНУ, 2007, 5–18.
38. Милош БЛАГОЈЕВИЋ, Човек и природна средина, in Синиша МИШИЋ (ed.), Спомена академика Милоша Благојевића (1930-2012), Београд: Филозофски факултет, Центар за историјску географију и историјску демографију, 2015, 27–40.
39. Маринко БОЖОВИЋ, Географски положај и границе Средњег Ибра, са освртом на његову прошлост, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 20, Приштина, 1990, 183–199.
40. Александар ГИЉФЕРДИНГ, Путовање по Херцеговини, Босна и Старој Србији (1859), Сарајево: Веселин Маслеша, 1972.
41. Смиљана ЂУРОВИЋ, Богумил Храбак – један од оснивача историографске школе савремене историје Југославије настале у Одељењу за историјске науке Института друштвених наука и Институту за савремену историју у Београду у другој половини 20. века, in Далибор Елезовић et al (eds.), Живот и дело академика Богумила Храбака. Међународни тематски зборник, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2011, 138–156.
42. Далибор ЕЛЕЗОВИЋ, Дмитровица и околина почетком 17. века. Историјски пресек на основу османског пописа из 1604, in Драги МАЛИКОВИЋ et al. (eds.), Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Међународни тематски зборник, Књ. 3, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2013, 175–188.
43. Далибор ЕЛЕЗОВИЋ, Пољопривредна производња у нахији Звечан почетком XVII века, Баштина 20, 2006, Лепосавић, 123–133.
44. Далибор ЕЛЕЗОВИЋ, Из историје Арбанаса: Храбак Богумил: Арбанашке студије, књ. I: Архивар, Београд, 2005, 315 стр, Баштина 20/2, Лепосавић, 2006, 413–417.
45. Божидар ЗАРКОВИЋ, Велика Хоча и зачеци црквеног поседа у Метохији, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 44/2, Косовска Митровица, 2013, 131–148.
46. Тања ИВАНОВИЋ, Косово и Метохија у издањима Српске академије наука и уметности, њених одељења, одбора и института. Издавачки период од 1990. до 2007. године, Косовско-метохијски зборник 7, Београд, 2017, 215–303.
47. Предраг ЈАКШИЋ, Срђан БЕЛИЈ, Библиографија о природи Косова и Метохије, Приштина: Универзитет у Приштини, 1995.
48. Бранко ЈОВАНОВИЋ (ed.), Филозофски факултет у Косовској Митровици 1960-2015, Косовска Митровица, 2015.
49. Војислав ЈОВАНОВИЋ et al., Ново Брдо, Београд: Републички завод за заштиту споменика, 2004.
50. Десанка КОВАЧЕВИЋ КОЈИЋ, Ружа ЋУК, Сима ЋИРКОВИЋ, Старо српско рударство, Нови Сад: Прометеј, 2002.
51. Десанка КОВАЧЕВИЋ КОЈИЋ, Приштина у средњем вијеку, in Десанка КОВАЧЕВИЋ КОЈИЋ, Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV вијек), Београд: Историјски институт, 2007, 57–91.
52. Марија КОПРИВИЦА, Властелинства и економија манастира средњовековне Србије, Београд: Еволута, 2022.
53. Михајло КОСТИЋ, Академик Милисав В. Лутовац, Зборник радова Географског института “Јован Цвијић” 32, Београд, 1980, 1–18.
54. Милисав ЛУТОВАЦ, Звечан, Трепча, Косовска Митровица, Гласник Српског географског друштва, XXX/2, Београд, 1950, 87–99.
55. Милисав ЛУТОВАЦ, Ибарски Колашин. Антропогеографска испитивања, Београд: САНУ, 1954.
56. Милисав ЛУТОВАЦ, Гора и Опоље. Антропогеографска испитивања, Београд: САНУ, 1955.

57. Милош МАЦУРА, Насеља и становништво области Бранковића 1455. године, Београд: Службени гласник, 2001.
58. Бранислав МИЛУТИНОВИЋ, Дубровчани у Трепчи до 1455, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 21-22, Приштина, 1993, 211–241.
59. Синиша МИШИЋ, Академик Милош Благојевић (1930-2012), in Синиша МИШИЋ (ed.), Споменица академика Милоша Благојевића (1930-2012), Београд: Филозофски факултет, Центар за историјску географију и историјску демографију, 2015, 9–10.
60. Синиша МИШИЋ, Глад у средњовековним српским земљама - узроци и последице. Прилог методологији истраживања, in Синиша МИШИЋ, Катарина МИТРОВИЋ (ed.), Пошаст на тлу средњовековних српских земаља. Епидемије - непогоде - глад, Београд: Универзитет, Филозофски факултет, 2021, 9–21.
61. Синиша МИШИЋ, Градови и тргови српског средњег века, in Синиша МИШИЋ (ed.), Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља. Према писаним изворима, Београд: Завод за уџбенике, 2010, 11–14, 321–324.
62. Синиша МИШИЋ, Друштвена структура Призрена у 14. веку, in Рајко КУЗМАНОВИЋ, Драгољуб МИРЈАНИЋ, Ђуро ТОШИЋ (eds.), Зборник радова у част академику Десанки Ковачевић Којић, Бања Лука: АНУРС, 2015, 319–325.
63. Синиша МИШИЋ, Ибарски Колашин у средњем веку, in Драгиша БОЈОВИЋ (ed.), Манастир Црна Ријека и свети Петар Коришки. Научни скуп, Приштина, Зубин поток, Црна Ријека, 25-26. IV 1996, Приштина: Друштво пријатеља манастира Црна Ријека; Народна и универзитетска библиотека; Друштво за обнову србистике; Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 1998, 13–23.
64. Синиша МИШИЋ (ed.), Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља. Према писаним изворима, Београд: Завод за уџбенике, 2010.
65. Синиша МИШИЋ, Лов у средњовековној Србији, Историјски гласник 1-2, Београд, 1995, 51–66.
66. Синиша МИШИЋ, Међе у Светостефанској хрисовуљи, in Драгиша БОЈОВИЋ (ed.), Манастир Бањска и доба краља Милутина. Зборник са научног скупа одржаног од 22. до 24. септембра 2005. године у Косовској Митровици, Ниш: Центар за црквене студије; Косовска Митровица: Филозофски факултет; Бањска: Манастир Бањска, 2007, 43–53.
67. Синиша МИШИЋ, Призрен и манастир св. Арханђела до пада под Турке, in Татјана СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ, Синиша МИШИЋ (eds.), Светоарханђеловска хрисовуља, Београд: Историјски институт, 2003, 21–57.
68. Синиша МИШИЋ (ed.), Споменица академика Милоша Благојевића (1930-2012), Београд: Филозофски факултет, Центар за историјску географију и историјску демографију, 2015.
69. Синиша МИШИЋ, Српска породица у позном Средњем веку, Етноантрополошки проблеми 10/2, Београд, 2015, 357–381.
70. Синиша МИШИЋ, Српско село у средњем веку, Београд: Еволута, 2019.
71. Синиша МИШИЋ, Хидрографија српских земаља на старим географским картама, Гласник 34, Ваљево, 2000, 41–52.
72. Синиша МИШИЋ, Шар-планина у средњем веку, Београдски историјски гласник 12, Београд, 2021, 7–17.
73. Јелена МРГИЋ, Библиографија радова академика Милоша Благојевића 1930–2012, in Синиша МИШИЋ (ed.), Споменица академика Милоша Благојевића (1930-2012), 2015, 11–26.
74. Јелена МРГИЋ, Историја животне средине (environmental history) у делима Милоша Благојевића, in Синиша МИШИЋ (ed.), Споменица академика Милоша Благојевића (1930-2012), Београд: Филозофски факултет, Центар за историјску географију и историјску демографију, 2015, 57–64.
75. Јелена МРГИЋ, Живети у средњем веку: нека разматрања о стрепњама и страховима од глади, болести и смрти, in Синиша МИШИЋ, Катарина МИТРОВИЋ (eds.), Пошаст на тлу средњовековних српских земаља. Епидемије - непогоде - глад, Београд: Филозофски факултет, 2021, 57–70.
76. Јелена МРГИЋ, Средњовековни човек и природа, in Смиља МАРЈАНОВИЋ-ДУШАНИЋ, Даница ПОПОВИЋ (eds.), Приватни живот у српским земљама средњег века, Београд: Сlio, 2004, 162–183.
77. Бранислав НУШИЋ, Косово. Опис земље и народа, Нови Сад, Матица српска, 1903.
78. Радмило ПЕКИЋ, Средњовековни косовскометохијски трговци у сјетлу дубровачких тестамената, in Драги МАЛИКОВИЋ et al. (eds.), Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Међународни тематски зборник, Књ. 3, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2013, 113–126.
79. Дејан РАДИЧЕВИЋ, Природне непогоде на тлу Србије у светлу археолошких података, in Синиша МИШИЋ, Катарина МИТРОВИЋ (eds.), Пошаст на тлу средњовековних српских земаља. Епидемије - непогоде - глад, Београд: Филозофски факултет, 2021, 133–149.
80. Радивој РАДИЋ, Глад у српским земљама XIII – XV века. Историографски покушај, Лесковачки зборник 39, Лесковац, 1999, 9–26.

81. Радивој РАДИЋ, Јер таква глад би по свима крајевима (Глад у српским земљама XIII – XIV века), in Синиша МИШИЋ, Катарина МИТРОВИЋ (eds.), Пошаста на тлу средњовековних српских земаља. Епидемије - непогоде - глад, Београд: Филозофски факултет, 2021, 23–42.
82. Саша СТАНОЈЕВИЋ, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини. Библиографија (1963-2013), Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2014.
83. Ана СТИШОВИЋ-МИЛОВАНОВИЋ (ed.), Косово и Метохија. Стари путописи, Рашка: Друштво Рашка школа, 2021.
84. Сима ЂИРКОВИЋ, Владарски двори око језера на Косову, Зборник Матице Српске за ликовне уметности 20, 1984, Нови Сад, 67–83.
85. Богумил ХРАБАК, Арбанашке студије I-V, Београд: Архивар, 2005–2007.
86. Богумил ХРАБАК, Дмитровица, Трепча и рудници на Rogozни (до 1600. године), Звечан 1, Звечан, 1996, 55–83.
87. Богумил ХРАБАК, Дубровачка насебина у копаоничком руднику Белом Брду, Огледи I, Београд, 1952, 56–66.
88. Богумил ХРАБАК, Дубровчани у рударству и увозно-извозној трговини Косова 1455–1700, Врањски гласник XVII, Врање, 1984, 1–134.
89. Богумил ХРАБАК, Занатлије на Косову 1389–1455, in П. ВЛАХОВИЋ (ed.), Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукостављевића XIII, Пријепоље: Фонд за културу, 1990, 207–215.
90. Богумил ХРАБАК, Куга у балканским земљама под Турцима од 1450. до 1600. године, Историјски гласник 1–2, Београд, 1957, 19–37.
91. Богумил ХРАБАК, Саобраћај на Косову и у Метохији 1870–1912. године, Зборник Матице српске за историју 40, Нови Сад, 1989, 81–105.
92. Богумил ХРАБАК, Стање на српско-албанској граници и побуна Арбанаса на Косову и у Македонији, in Д. МИЛИЋ (ed.), Научни скуп. Србија 1915. године, књ. 4, Београд: Историјски институт, 1986, 63–94.
93. Богумил ХРАБАК, Ширење арбанашких сточара по равницама и словенски ратари средњовековне Албаније, in Ј. БОЈОВИЋ (ed.), Становништво словенског порекла у Албанији. Зборник радова Међународног научног скупа одржаног у Цетињу 21, 22. и 23. јуна 1990, Титоград: Историјски институт СР Црне Горе, 1991, 85–130.
94. Марина ШТЕТИЋ, Виноградарство у средњовековној Србији, Београд: Еволута, 2021.

PRIMARY SOURCES

1. *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, in: Fehim NAMETEK (ed.), *Monumenta turcica. Defteri*, vol. E4/ II, Tomus nonus, Serija II, Sarajevo: Bošnjački institut; Zürich - Odjel Sarajevo, 1957.
2. *Kanuni i kanun-name za Bosanski, Hercegovачki, Zvornički, Kliski, Crnogorski i Skadarski sandžak*, in: Branislav ĐURĐEV et al. (eds.), *Monumenta turcica historiam slavorum meridionalium illustrantia. Zakonski spomenici*, Tomus primus, Serija I, Sv. I, Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1957.

ONLINE SOURCES

1. <https://hrcak.srce.hr/ekonomska-i-ekohistorija> accessed on August 18, 2022.
2. https://www.f.bg.ac.rs/istorija/zaposleni_od?IDZ=101 accessed on September 15, 2022.
3. <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/139-100028/ustav-republike-srbije> accessed on September 15, 2022.
4. https://www.f.bg.ac.rs/istorija/zaposleni_od?IDZ=76 accessed on September 16, 2022.
5. https://fifa.pr.ac.rs/zbornik_radova_filozofskog_fakulteta_u_pristini accessed on September 18, 2022.
6. <http://scindeks.ceon.rs/journalDetails.aspx?issn=0354-3293&lang=sr> accessed on September 18, 2022.

SAŽETAK

Polazeći od opšte prihvaćenih definicija i metodologije ekološke istorije, kao relativno nove discipline, u radu se analizira stanje i potencijal za istraživanje istorije životne sredine na teritoriji Kosova i Metohije. Preliminarna razmatranja pokazala su da u srpskoj nauci postoji veliki broj radova, pa i onih neposredno vezanih za teritoriju KIM, koji bi se izborom teme mogli svrstati pod ekološku istoriju, ali da su malobrojna istraživanja koja su potpuno metodološki utemeljena na principima ove discipline. Uočava se posebno nedostatak saradnje između različitih naučnih oblasti, koja je neophodna da bi se dobilo egzaktno interdisciplinarno istraživanje kakvo zahteva kompleksna tema odnosa čoveka i njegovog prirodnog okruženja u prošlosti. Istovremeno, može se zaključiti da u postojećoj stručnoj literaturi postoji dobro uporište za dalji razvoj discipline, čija budućnost je bez sumnje u povezivanju naučnika iz različitih oblasti istraživanja, ali i u regionalnoj saradnji.

SAŽETAK II.

Polazeći od općeprihvaćenih definicija i metodologije povijesti okoliša, rad analizira stanje i istraživački potencijal ove relativno nove discipline na području Kosova i Metohije. Preliminarna razmatranja pokazala su da u znanstvenim radovima srpskih istraživača postoji znatan broj studija, uključujući i one koje se izravno odnose na prostor Kosova i Metohije, a koje se prema tematskom fokusu mogu svrstati u ekološku povijest, no da je broj istraživanja koja su u potpunosti metodološki utemeljena na načelima ove discipline relativno malen. Posebno je uočljiv nedostatak suradnje između različitih znanstvenih područja, koja je nužna za ostvarivanje istinski interdisciplinarnih istraživanja kakva zahtijeva složena problematika odnosa čovjeka i njegova prirodnog okoliša u prošlosti. Istodobno se može zaključiti da u postojećoj znanstvenoj produkciji postoji solidna osnova za daljnji razvoj discipline, čija je budućnost nedvojbeno u povezivanju znanstvenika iz različitih istraživačkih područja, ali i u regionalnoj suradnji.

Economic- and Ecohistory

Ekonomska i ekohistorija

Journal for Economic History and Environmental History

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Topic / Tema broja

Environmental histories of western
southeastern Europe: historiographical surveys
of Serbia, Kosovo and Metohija, Bosnia and
Herzegovina, Montenegro and Macedonia

*Povijesti okoliša zapadnog dijela jugoistočne Europe:
historiografski pregledi Srbije, Kosova i Metohije, Bosne i
Hercegovine, Crne Gore i Makedonije*

Volume XX / Number 20

Zagreb – Samobor 2024

ISSN 1845-5867

UDK 33 + 9 + 504.3

Publishers / Nakladnici:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Co-publisher / Sunakladnik: Ekohistorijski laboratorij Centra za inovativne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska www.ffzg.unizg.hr; <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/>

Editor-in-chief / Glavni i odgovorni urednik:
Hrvoje Petrić

Guest Co-Editor / Gost su-urednik:
Žiga Zwitter

Editorial Staff / Uredništvo:

Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute, Žiga Zwitter

International Editorial Board / Međunarodno uredničko vijeće:

Drago Roksandić – president/predsjednik (*Zagreb*), Daniel Barić (*Sorbonne-Paris, Francuska*), Marija Benić Penava (*Dubrovnik*), Slaven Bertoša (*Pula*), Zrinka Blažević (*Zagreb*), Tatjana Buklijaš (*Auckland, New Zealand*), Ljiljana Dobrovšak (*Zagreb*), Goran Đurđević (*Beijing/Peking, NR Kina*), Josip Faričić (*Zadar*), Borna Fürst Bjeliš (*Zagreb*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Egidio Ivetic (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb*), Ivan Mirnik (*Zagreb*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb*), Hrvoje Petrić (*Zagreb*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordana Ravančić (*Zagreb*), Marko Šarić (*Zagreb*), Mladen Tomorad (*Zagreb*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Zagreb*), Frank Zelko (*Honolulu, SAD*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek*), Matija Zorn (*Ljubljana*), Ivana Žebec Šilj (*Zagreb*)

Article's UDC markups / UDK oznake članaka:
Ivica Zvonar

Layout / Prijelom:
Saša Bogadi

Journal directors / Za nakladnike:
Petra Somek, Hrvoje Petrić, Domagoj Tončinić

ISSN 1849-0190 (Online) ISSN 1845-5867 (Tisak)

Print by / Tisak:
Bogadigrafika, Koprivnica 2024.

Mailing addresses / Adresa uredništva:
Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Print partially supported by the City of Koprivnica
Tiskano uz djelomičnu potporu Grada Koprivnice

Cover / Na naslovnici:
The Mratinje dam, photo by I. Laković / *Brana Mratinje, foto I. Laković*

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:
CAB Abstracts
HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA
AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA
JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA
CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland
ECONLIT – AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA